

# LA RENAXENSA,

PERIODICH DE LITERATURA, CIENCIAS Y ARTS.

SURT LOS DIAS 1, 10 Y 20 DE CADA MES.

## PREUS DE SUBSCRIPCIÓ.

|                                   |         |
|-----------------------------------|---------|
| Tres mesos. . . . .               | 9 Rals. |
| Al estranger, tres mesos. . . . . | 13 »    |
| Ultramar, tres mesos. . . . .     | 18 »    |
| Un número sol. . . . .            | 1 »     |

## REDACCIÓ Y ADMINISTRACIÓ.

Carrer de Jerusalem, n.º 32, primer pis.

## RECLAMS.

Los subscriptors, per ratlla. . . . . ½ Ral.  
Los no subscriptors, per id.  
Passant de 10 ratllas, á preus convencio-  
nals.

## SUMARI.

Gramática catalana; per *Salvador Genti*.—Anyorament (poesia); per *F. Masferrer*.—Las arts gráficas. La litografía; per *Joan Serra y Pausas*.—Hores dolges (poesia); per *Emili Coca y Collado*.—Memoria sobre la vida y obras del escriptor geroñí En Francesch Eximenes; per *Emili Grahit*.—¡Pobre Teresa! (Poesia); per *J. F. Sanmartín y Aguirre*.—Una caseta á Sant Gervasi; per *Francisco Manel Pau*.—Cego d' amor (poesia); per *Felip Pirozzini y Martí*.—Traduccions; per *A. de T.*—Als Romans; per *Joan Sardà*.—Novas.

## GRAMÁTICA CATALANA.

### Sobre las véus «hi» y «li».

Avuy que sembla que, gracias á Dèu, se desperta de veras l' afició á l' estudi rahonat y formal de nostra estimada llengua y que ja no son tant sòls fundadas esperansas, sinó consoladora realitat son renaixement y esplendor en lo camp de la literatura no podrà semblar fora de lloch que consignem en las columnas d' aquest periódich qu' es, podem dir, l' eco y la casa payral al mateix temps dels qu' en catalá escribim y llegim, algunas observacions gramaticals respecte de las dos paraulas dalt escrites, fruyt de nostres constants y agradosos estudis en aqueixa materia, que creyem s' ha desatés molt més de lo que fora convenient.

«Cantém massa y parlem poch», deya una vegada en *Lo Gay Saber* un de nostres millors poetas. Donchs semblantment á n' éll, devem dir nosaltres també en esta ocasió: «Escribim massa en catalá y estudiem poch la gramática de nostra llengua.»

Sòls aixís s' explica que ab tants anys com hi há que 's torna á escriure y á llegir en catalá, s' hajan publicat no més que duas gramáticas, que nosaltres sapiguem: la del malaguanyat Estorch y Siqués y la dels Srs. Bofarull y Blanch. Aixó no 'u fá pas, sens dupte, qu' estiguem convensuts de que dits autors hajan pronunciat l' última paraula sobre las teorías y lleys á que 's déu subjectar nostra parla pera poder obtenir un honrós lloch entre las demés qu' en lo

mon se reparteixen lo domini de las lletras y las ciencias, no; sinó que regoneix més aviat per causa la dificultat y extensió dels estudis previs que se requereixen, si 'l que se resolst á emprendre tant poch aflagadora tasca (vól fèr cosa millor y més digna que copiar servilment la doctrina pèls seus antecessors exposada; lo qual, sobre tot quan la materia se troba poch més que desflorada com en la que tractem, no déu fèr cap escriptor qu' estimi 'l seu bon nom y 'l progrés de la ciencia á que dedica sos treballs y vetllas.

Vé 'us aquí, donchs, per qué hem llegit ab gran satisfacció no fa gayre en est mateix periódich, qu' está próxima á publicarse una nova gramática de la llengua catalana, en catalá també escrita.—¡Ay, gracias á Dèu que no serán tot bellas poesías y sabis discursos! ¡gracias á Dèu que potser l' autor (que no sabem encara qui es), remourá y aclarirá los mil punts gramaticals que ésser remoguts y aclarits temps há demanan!—fou lo que exclamarem al llegir aquella bona nova. Y, ¡baldament que poguem veure aviat l' anunciat llibre! es lo qu' exclamem plens d' afanyós desitj en est instant; que no hi será pas de massa per cert, sinó que, ans al contrari, bon profit y gala portará eixa nova planta al camp qu' ara mateix, per descuyt dels que deuriam conrearlo; las ortigas y las argelagas s' en acaban d' ensenyorir.

Mes anem al assumpto que 'ns ha posat la ploma á la má.

Totas las gramáticas catalanas fins avuy publicadas, inclosa la molt antiga del Dr. Ballot, classifican la paraula *hi* entre 'ls adverbis de lloch, com á filla qu' es, diuhen, del *hic* llatí. Aixó ja 'ns está bè, suposat qu' es, en efecte, 'l paper que fá més sovint dita paraula en la oració. Mes ¿es son ofici únich y exclusiu aqueix, preguntem ara? ¿No pot ésser, no es reyalmant moltas vegadas altra cosa que adverbí?

Nosaltres creyem que sí, y pera demostrar lo fonament de nostra creencia acudirém á alguns exemples.

«No *hi* penso sino quan te veig,»—si 't pegan tórnat '*hi*,»—«los premis jo mateix 'ls *hi* daré;»—«si llavors hagués tingut una molla de pa, y ab ella ha-



gués pogut tornar la vida a la perdiu, n' *hi* (1) hauria dat mitja, si no tota;» — Y aquell sentiment portant *hi* un altre a la memoria, obligà a la nina a pensar en los goigs y entreteniments de sa passada vida;» — «Feu caritat, y 'l que no puga ferne, vinga a mí y jo n' *hi* faré a éll, en nom de Déu.»

¿Qui podrà negar qu' en las frases transcritas la paraula *hi* es pronom y de cap manera adverbi? — Y no sòls es pronom sino qu' es pronom que 's porta tacitament sa preposició, puig qu' enclou també son règimen; perque es evident que lo *hi* del primer exemple equival a *ab alló*, lo del segon a *contra ells* ó *ellas*, lo del ters a *a ell*, a *ells*, a *ella* ó a *ellas*, los del quart y quint a *a ella*, y lo del últim té 'l mateix valor que lo *a ell* expressat després del verb *faré*, fins al punt de que se podia perfectament ometre sens que 'l pensament hagués quedat ni incomplet ni gens obscur.

Per especificar mes lo qu' es aquesta paraula continuarem lo que sobres ella diu lo senyor Lacaballeria en son molt celebrat diccionari català-llatí. Diu ell:

*Hi*. — Primerament aquesta dicció *hi* significa de ordinari en *aqueix lloch*, ó be, *allà*, ó be, *assí*: per exemple: veniuhí si gosau — veni huc si audes. — Segonament la mateixa dicció *hi* se posa sovint al lloch dels pronoms: *aquest*, *aquesta*, *aquell*, *aquella*, per exemple: jo aniré a aquest lloch y jo hi restaré: — in eum locum me conferam, in eo que manebó. — Tercerament la mateixa dicció *hi* significa algunas vegades *aixó*, *assó*; per exemple: jo hi pensaré — de hoc videvo.

¿Per qué, donchs, las gramàticas catalanas nos han de batejar lo *hi* ab lo nom exclusiu d' adverbi, y no solzament las gramàticas, sino també lo diccionari millor que fins ara tenim, qu' es lo de Labernia, corretgit y augmentat per una societat de escriptors catalans, segons diu sa portada? Nos sembla que aquesta pregunta, que qualsevol hauria pogut fèr, mereix una resposta satisfactoria de part dels futurs autors de gramàticas y diccionaris catalans, si 'ls llibres no han de continuar enganyantnos com fins aquí respecte del valor y ofici de las paraulas que 's proposan estudiar.

Si la tasca que 'ns hem imposada se reduhís a demostrar que las gramàticas y diccionaris s' han quedat curts al classificar la sobredita part de l' oració, ja l' hauriam acabada, perque 'ls exemples presentats bastan y sobran pera fèr tal demostració. Mes l' epígrafe d' aquest article compren dos paraulas, y devem ara ocuparnos de la segona, qu' es *li*.

Sentim havernos de batre també ab los llibres al estudiar eixa veu; perque tenim moltissims motius pera professárloshi ardenta estimació, ja que 'ls hi devem grans plahers y serveys; millor voldriam poderlos admirar y aplaudir continuament, que veure 'ns obligats a dirigirlos hi càrrechs y recriminacions, que per altra part (y aixó es lo més dolorós), no son ells, sino llurs pares qui se 'ls tenen merescuts.

Diuen gramàticas y diccionaris que la paraula *li*

(1) Aquest exemple y 'ls dos següents son trets de la estimable novela del Sr. Bofarull *La Orfaneta de Menargues*, págs. 109 y 114.

es un pronom de tercera persona que fá en lo discurs l' ofici de datiu únicament. Y si las gramàticas no diuen *únicament*, ho deuen voler dir, quan en la declinació del pronom de tercera persona sempre portan lo *li* en aquell cas y no en cap dels altres. De manera, que, segons dits llibres, no pot representar en la oració altre paper que 'l de datiu ó *complement indirecte*, com modernament dihem.

Més veyam si trobarem alguns exemples en que 'l *li* fassi diferent ofici que l' expressat.

Tots dihem y escribim: «la carta, entréga*li* tú;» — «ensenyéu*li* avuy;» — «ja *li* he pagat (lo treball);» — «si tú *li* fas, no li agradará.»

En tots eixos casos lo *li* serveix de datiu y d' acusatiu al mateix temps, puig se refereix tant a la persona que reb dany ó profit de l' acció del verb, com a la cosa qu' es objecte de la mateixa acció. Y si 's vol veure aquest doble ofici del *li*, no hi há com traduhir al castellá aquells exemples, y tindrem que lo *li* del primer es, en esta llengua, *se la*, es a dir, datiu y acusatiu: lo del segon, *se lo* ó *se la* si 's vol; y lo del tercer y quart, *se lo*. No s' estranyi que haguem recurrit al castellá pera demostrar lo que 'ns proposávam, perque encara hi haurém de tornar pera altras aclaracions.

Resulta, donchs, ben patentment que lo *li* no es sòls datiu com diuen las gramàticas y 'ls diccionaris; sino qu' enclou en una forma simple dos complements: lo indirecte y lo directe, ó sia lo datiu y l' acusatiu tots junts.

¿Cóm s' explica aixó, dirán tal vegada alguns avesats a creure a la gramàtica com al Evangeli?

També 'ns hem feta la mateixa pregunta nosaltres més d' un cop, abans d' adonarnos de que la ortografia, ó si 's vol l' escripturació era la culpable d' aquesta extranya anomalia.

Com de fèt: lo *li* dels anteriors exemples no es tal *li*, per més qu' una ignorancia ó descuyts vergonyosos nos lo fassin escriure aixís: *aqueix li*, es lo *hi* ó *la hi*, com l' expressem en lo plural de las mateixas oracions en que usém lo *li* simple, infringint ensemps las lleys de la lògica y las de la gramàtica. Y si no, pluralisém lo acusatiu d' aquells exemples, y dirán: «las cartas, entréga*shi* tú;» — «ensenyéu*shi* (ó *las hi*) avuy;» — «ja *'ls hi* he pagats (los treballs);» — «si tú *las hi* (ó *los hi*) fás, no li agradarán.»

Y ara comparant novament ab la traducció castellana, se veurá també que lo nostre *lo hi* y *la hi*, (descomposició veritable del *li* que contra tota rahó y lley escribim tal) com sos plurals *los hi* y *las hi*, corresponen als complements castellans *se lo*, *se la* y *se los*, *se las*, encara que, y cal notarho bè, *invertits*: sò es, *lo hi* equival a *lo se*, *la hi* a *la se*, *los hi* a *los se*, y *las hi* a *las se*. Y ab aixó tenim també que *hi* es, ademés del pronom qu' hem descobert en la primera part d' aquest article, altre pronom d' exacte equivalencia y funcions gramaticals en aquest cas, al *se* castellá.

Tot lo qual fem també present als futurs autors de gramàticas y diccionaris catalans pera llur govern, y als presents pera que si no 'ls sembla verdadera



esta doctrina fassin lo favor d'impugnarla; assegurantlos ja des d'ara que, si 'ns hem de retractar, nos servirà de compensació de la vergonya que 'ns puga causar, lo pensament d'haver sigut tot en honra y profit de la més perfecta coneixensa de nostra estimada llengua.

No acabarem sens fer algunas observacions, encaminadas á donar á cada hù lo que de dret li pertany.

La doctrina gramatical que preceheix no es del tot nostra. Gran part d'ella es deducció llegal de lo que sobre 'l particular diu lo savi filòlech català D. Lluís Bordas, — ben conegut aquí y á fora per sas gramàticas pera apèndrer llenguas extrangeras, — en una petita, mes preubada obreta que 's titula *Coleccion de temas para ejercitarse en la traduccion del catalan al castellano*, destinada especialment als alumnos dels Instituts. Dit senyor escriu lo *hi* pronom aixís: *y*, pera diferenciarlo del adverbí; distingint també per medi de la mateixa escriptura, *li* y *ly*, lo datiu sùl y lo compost de acusatiu y datiu, que nosaltres hem escrit més amunt en esta forma: *lo hi*, *la hi*, y que podria millor escriure 's *l'hi*, deixant separats sos dos elements, sens perjudicar l'eufonia y essent conseqüents ab lo que fem al escriure sos plurals *los hi*, *las hi*.

En la gramàtica catalana del inolvidable doctor Ballot, pàgina 200, diu també l'autor que l'adverbí *hi* — sempre l'anomena *adverbí* — se muda en *y* quan forma sinéresis ab altras particulas; y sembla que antigament era aqueixa la costum.

Per fi, després de mòlt cercar en las obras dels més coneguts y autorisats escriptors moderns, sòls n'hem trobat un que fassi diferencia en la escriptura entre l'*hi* adverbí y l'*hi* pronom, y, per consegüent, que no confonga lo *li* datiu ab lo *li* reunió dels dos elements *l'hi*, y com á tal, aglomeració viciosa y antigramatical del acusatiu y datiu. Aquest es lo correcte escriptor y sempre inspirat poeta de Lleyda en Lluís Roca y Florejachs, qui en lo bonich quadre de costums que ab lo títol de *Los Còssos* publicà l'any 1866 en lo Calendari català del senyor Briz, pàgina 88, diu y escriu:

«La cordera! déu'ay! déu'ay!

la ha guanyada... seua es:

tota ansiosa ja l'aguarda

sa promesa l'Isabel

Regalarli la cordera

vol lo jove... mòlt ben fet.»

Y aquí farem punt final per avuy, disposats á tornarhi un altre dia si 's presenta l'ocasió.

SALVADOR GENÍS.

Sarrià de Girona, Juliol de 1873.

## ANYORAMENT.

Al bosch vehi reflava  
un aucellet eixa nit  
ab cant tan dolç y entristit  
que lo cor talment trencava.

Veig anà á joch los aucells  
cada vespre en la boscuria,  
mas en sa grata canturia  
jamay n'ohi uns sons tan bells.

Aucellet de plomes d'or,  
amagat á dins del eura,  
¿en quina font vares beure  
tan regalada dolçor?

¿De quina terra ets vingut,  
polleta gentil y rossa?

¿quina es ta patria ditxosa?

¿cóm en eix herm t'has perdut?

Aucellet del bech joliu,  
si es que ploras d'anyorança,  
Dèu te torne la esperança  
com digas hont tens lo niu.

— Som vingut de llunyes terres,  
som d'allà d'allà del mar,  
de mes amunt del sol clar  
y de les nevades serres.

Com llunya es ma patria bella,  
dins rosers frescos he nat;  
entre flors me som criat,  
cada fulla una ponsella,

Dintre d'espesses arbredes,  
en vergers sempre florits,  
camps d'etern verdor vestits,  
aygues clares y fonts fredes.

Redosat de olors y flayres,  
alenant per tot perfum,  
en espays banyats de llum  
demunt d'aromosos ayres.

Vora l'aua riallera,  
tot llum, goig y resplandor  
hont l'hivern no assech cap flor;  
tot l'any allà es primavera...

Som de planes molt esteses,  
som d'allà d'allà del mar;  
¡las estich de tant volar!  
¡les ales porto malmeses!

Aprés de tan llarga via  
encara m' sento rendit,  
sols sé plorar de neguit  
tan lluny de la patria mia.

Som estraviat orenel,  
que 'ls ayres serens anyoro;  
som la tórtora, que ploro;  
som aucell baixat del cel.

FRANCESCH MASFERRER.

Barcelona 17 maig 1869.

## LAS ARTS GRÁFICAS.

### LA LITOGRAFÍA.

#### II.

DESENROTLLAMENT DEL ART DE LA LITOGRAFÍA;  
IMPORTACIÓ Á ESPANYA.

L'art de la litografia es una de las invencions modernes que te mes diferents aplicacions, y poch hauria arribat al grau de perfecció en que está si s'hagués deixat solzament al cuydado de son autor, pero aqueix tingué la fortuna de trobar alguns homes notables que, juntant als d'ell sos esforços, lograren introduhirla per tot arreu y portarla á son mes alt grau de progrés y desenrotllament.

Lo Baró d'Aretin es un dels primers que prengué baix sa protecció lo nou invent y á son autor, á sa constancia 's deu la publicació de la obra *Ouvres*



*litographiques* de Strixner et Piloty, primer treball serio surtit de las prempsas litogràfiques, que valgué à Senefelder l'honor de veurer enmotllar son busto. À son costat segueix l'artista M. Manlich, director del museo de Pinturas de Munich, que creà un establiment litogràfic per perfeccionar l'art, en lo qual s'usà per primera vegada l'impresió dels dibuixos ab tintas neutres ó rebaixadas.

No queda enrera d'aquets M. Mitterer, professor à la escola gratuita de dibuix de Munich, que desplega una gran activitat y mostrà una comprensió admirable. Son talent es qui feu fer mes progressos à l'art; lo dibuix al llapis rebé d'ell un impuls, que lo feu arribar à sa perfecció. També modificà la prempsa, y s'usa ara tal com ell la deixà perfeccionada.

Lo Baró de Cotta publicà en 1810 lo primer tractat que s'ha escrit sobre la litografia y ab M. Rapp perfeccionavan lo grabat sobre pedra, sistema predilecte dels alemanys.

M. Delorme introduhí 'l nou art en Italia sens resultat; ara en cambi en aquella terra l'invent de Senefelder copia 'ls cuadros al oli quasi tan be com los pinzells. Los millors cromos surten de Milan.

Al cap de poch temps de esser introduhida en Fransa la litografia ab aplauso de tothom se hi feu de moda, movent lo mes gran entusiasme en los artistas dels quals los mes notables li prestaren en competencia sos talents. Carles Vernet, Jabey Regnault y molts d'altres que fora llarch nomenar deixaren moltes voltas la paleta per desenrotllar sa inspiració sobre la pedra y umplerts d'emulassió feren tan bonas obras, admiraren tant al públich, que aqueix aplaudí frenètic cuan en la escena se cantà l'art nou.

En las Tullerías s'hi posà una prempsa litogràfica y 'l Duch d'Orleans trassà d'una manera original una munió de dibuixos sobre 'ls viatjes de Gulliver, mentres que 'l Duch de Burdeos, noy encara, s'afanyava practicantse en l'impresió.

Per fi, à la litografia en Fransa li faltà poch per rivalisar ab lo piano en los salons; pero com ja he dit que 's feu de moda com aqueixa passà, y, deixant lo bullici, 's quedà ab la vida estudiosa y activa que 's la que dona fruyt.

Si be la litografia nasqué en una época de perturbacions, tal volta cap mes nació fou en ella tan remoguda ni passà las vicisituds y prolongat malestar de la nostra patria, y malgrat aixó portada aqueixa invenció aquí en Espanya no tardà en arrelarshi y dar, encara que modestos, resultats bons. La litografia fou importada à Barcelona l'any 1825.

Un francés ab companyia de un ciutadà de Barcelona nomenat Joseph Monfort plantaren lo primer establiment d'aqueix ram en Espanya.

Una casa del carrer de Mercaders nomenada ca 'N Padallàs tingué l'insigne honor de albergar la primera prempsa litogràfica.

En son principi la vida del nou invent fou en la capital de Catalunya modesta y un poch raquítica. Una de las primeras produccions que 'ls barcelonins vegeren de la invenció nova fou una colecció de tipos de pobres que dibuixà à la pedra l'artista D. N. Ferrán, professor de dibuix de la academia y que com

los dibuixos de Carles Vernet mes semblan fets ab llapis-pedra que ab lo de litografia: tal volta lo llapis-litogràfic ó la tinta d'imprimir no estavan encara perfets. Ab tot y no distreuerers gayres vegadas de la producció de documents de comers no deixaren los importadors de obtenir lucratiu resultats, y tal volta preveyent la inmensa volada que 'l nou art que portaren pendria en nostra patria, se previngueren demanant privilegi d'exerció é importació, 'l qual los fou concedit ab la condició de instruir à un barceloní. Convingut que fou d'una part y altre, l'Ajuntament agrassí ab tal honor à un esguerrat del Hospici.

Molt bé sapigué escullir lo Ajuntament de Barcelona, puig poch temps li bastà al jove hospicià per apendrer, y un cop ben enterat de tot lo perteneixent à la moderna invenció se'n anà à Madrid ahont lo pensonaren.

Degué esser acabat lo temps senyalat al privilegi quan D. Anton Brusi posà la segona litografia, y probablement ell mateix feu venir à Mr. Bodin, hàbil dibuixant que sobressurtia en los dibuixos de lletres y adornos à la ploma notables per son especial gust y delicadesa.

Fora llarch nomenar las moltes litografias que 's posaren à competencia de aquestas; pero cap treball notable fa recordarlos, puig que, encara que sia trist lo dirho, es cert que la litografia en Espanya y especialment en Catalunya ha seguit molts d'anys una marxa essencialment rutinaria.

Gran llástima es que la afició à coleccionar no hagués comensat uns quants anys mes enrera y s'hagués estés fins à coleccionar documents de comers com son etiquetas, facturas, tarjetas, etc. Ab molta mes seguretat podria parlarse are del art que 'ns ocupa, y à mes fora curiós seguirlo per las diferents vicisituds que haurà passat de avansament y decadencia. Un dels treballs primitius fet à Barcelona que ha arribat à nosaltres es una colecció de lleons dibuixada per un oficial de caballeria y bastant ben deixada, encara que com à treball litogràfic deixa coneixer un poch que 's d'un aficionat.

L'honor de habernos fet coneixer l'art de la litografia tal com es, se deu à D. Francisco Xavier Parcerisa quan despertà à tothom 'l entusiasme per la bellesa dels monuments de nostra patria, donant à llum sa perfecta obra *Recuerdos y Bellezas de España*, any 1840; mirant aquesta obra un al principi queda parat y à mida que avansa se va sentint content de haber nascut en aquesta terra que guarda cosas tan bonas. Analisant, un hi troba 'ls avensos que ha fet aqueix art. Lo primer que resulta es que tots los dibuixos son ben delineats y correctes; los primers son executats ab pedras arenadas molt finas; la dificultat de tirar ratllas ab lo llapis-litogràfic li degué ensenyar aixó, las ganas de ferho bé y esmerarsi li feyan posar tot lo cuydado ab los detalls, descuydant lo conjunt, que per aixó no està mal. Los dibuixos per la part de 'l impressor manifestan que no hi havia reglas ficsas per acidular una pedra dibuixada y de aquí prové la desigualtat de l'un dibuix ab l'altre y la falta de entonassió en los termes. Pero



à mida que un avansa las pedras no son tan finas, la pràctica ja no las hi fa necessàries, lo conjunt es lo que primer fereix la vista, sens que als detalls res los hi falti y per últim l' impressió entonada fan un tot armònic, que un admira l' monument y l' dibuix al mateix temps. També en las portadas d' aquesta obra vejerem las primeras impresions ab colors.

Despres del Sr. Parcerisa no's pot de menos que fer especial menció del Sr. Martí de Valencia, que ha portat l' art de grabar à la pedra é imprimirlo à l' altura de perfecció dels alemanys.

Despres d' aquets, molts d' altres s' han ocupat estudiant alguna de las aplicacions de la litografia; lo transport sobre pedra de antichs grabats, lo de la fotografia, fer relleus en la pedra pera servir de matris per lo galvanisme, trayentne de tot aixó algun resultat visible y si no sempre han sigut afortunats en sos ensaigs, en cambi han lograt comensar à arrencar y remourer aqueix art del fondo en que la rutina lo tenia aturat.

Per últim aquest art en Espanya fins ara no ha comensat à tenir vida propia y à ocupar lo puesto que li pertoca. L' Album de la guerra d' Àfrica, la Etnografia, y la Fonografia espanyola fent l' admiració de propis y estranys, son bona mostra de que l' art de Senefelder va prenent carta de naturalesa en nostra patria y no mes li falta dar un pas y podrà ensenyar al mon las obras mestres de pintura que ab tanta abundancia y de tant mèrit ne te Espanya, com ho ha fet y continúa fentho ab los monuments arquitectònics.

*Joan Serra y Pausas.*

## HORES DOLÇES.

Hores dolces de ma vida,  
¿Per qué haveu volat tan lluny?  
Per dexarme al mon tan orfe  
¿Per qué, per qué haveu vingut?  
Jo 'us he vist com s' allunyavau  
Fugint de mi amunt, amunt  
Tot escampantvos pe 'ls núvols  
Com una boyra de fum.  
Qui pogués volá ab vosaltres  
Per un mon desconegut,  
Dexantne aquestes tenebres  
Que 'm privan de veurer llum!  
Fins lo jorn que m' he vist orfe  
No he sentit lo vostre influx,  
Ni conegut l' anyorança  
Com l' he coneguda avuy.  
Quant vos afalagaria  
Si tornar vos fos pogut.  
¿Quantes coses vos diria  
Que no vos les diu ningú!  
Les mes vives recordances  
Guard' d' aquell temps benivol,  
D' aquell temps que 'm rodejavau  
Llensantme flors pe 'l damunt.  
Si m' acora l' anyorança  
Be prou que ho mostran mos ulls,  
Que de tant plorar ja perden  
La lluentor que han tingut.  
Fins la flor de m' esperança  
Va perdent son color pur,

Ni 'l cor me glatex com antes  
Y se 'm va tornant poruch;  
Poruch com la colometa  
Que 's veu sola al lluny del lluny,  
Ohint de prop la tempesta  
Que l' empayta ab fers bramuls.  
La tristesa de la fossa  
Me crida: — ¡Germá volgut!  
Y 'l cor ab veu apagada  
Li respon: — Germana, ¿ets tú?  
Ja sé que 'm vols y m' anyoras,  
Ja sé que ab tú no hi ha ergull,  
Ja vinch, que al fons de tes conques  
Trobaré un repós segur.  
Una veu amarga y trista,  
En tant se 'm clouhen los ulls,  
Me dicta aquestes paraules  
Que 'm vull reteni y no puch.

— No dexeu passar les hores  
Dolces de la juventut,  
Les que volen oblirdeules  
Que no tornan per ningú.  
La sabó son d' aquell arbre  
Que l' hom' deu collirne 'l fruyt;  
Fugides, ve la tempesta  
Y arbre y arrels se n' endú.

Mars del 1873.

EMILI COCA Y COLLADO.

## MEMORIA

SOBRE LA VIDA Y OBRAS DEL ESCRITOR GERONÍ  
FRANCESCH EXIMENES (1).

Ab gran afany los estrangers se dedican al estudi de llurs notables escriptors, mostrantlos com glorias de la patria y exemples dignes de imitació. Catalunya que 'n compta gran número de indisputable mèrit, no ha donat gayres mostres de recordarse 'n, si 's te de jutjar per los treballs bibliogràfics publicats. ¿Quants no n' hi ha quasi del tot olvidats, que son notabilíssimas figuras de nostra historia lliteraria, y que esperan se 'ls dongui à conexer junt ab sas obras!

Per mes que greu sàpiga, forsa es confessar, que si bé Catalunya se 's cuydada de regirar las glorias de sos reys y sas ciutats y totas aquellas que mes brugit mohuen perque demostran forsa y valor, no ha estudiat tant sas glorias lliterarias, fruyts del repos y del estudi. Un sol diccionari d' autors catalans serveix de guia al bibliófilo, y es l' únich treball exclusiu d' escriptors de la terra fins avuy publicat, y encara ple de defectes, de manera que necessita una total recomposició. Aquesta se te que fer estudiant detingudament cada autor de per sí, perque despres mes fácil sigui la formació de una biblioteca catalana. No es treball, donchs, que puga ferse facilment per un sol, sinó que te d' anar precedit de una série de monografias, verdaders materials pera 'axecarl' obra.

Aquí va, donchs, una pedra: altres que 'n portin d' altres, y quan las tinguem totas reunidas, no faltarà l' enginyós arquitecto que farà ab ellas hermós palau.

(1). Mencionada en lo Certámen lliterari de Gerona.



Lo present treball, tractarà de la vida y obras de 'N Francesch Eximenes, y per tant dedicaré una part à exposar las noticias que restan de sa vida, y un'altra al estudi de sas obras, donant preferencia à las que so vist, y dexant sols pera la fi, dir quelcom de las que no he pogut examinar ó son duptosas.

No tinch la pretensió de fer una verdadera monografia, puig la crítica per indulgent que sia hi trobarà defectes, tant en lo fons com en la forma. L'estil se sacrifica à la claretat dels conceptes y à la decisió delas moltes qüestions que's plantejan, preferint mes seguir las petjadas dels reputats bibliògrafos que pretendrer escriurer un treball principalment lliterari. En quant al fons, se observarán algunas baumas, degudas à no haber trovat tot lo buscat, y mes encara à haberse perdut molta cosa necessaria. Al fer la crítica de las obras, tinch per principal mira no entusiasmar-me fins al' estrem de alabarho tot, mes tampoch criticar tot lo criticable, sens consideració à l'època: faré exposició de lo millor y de lo mes dolent.

### PRIMERA PART.

#### NOTICIAS BIOGRÁFICAS.

Lo mestre Francesch Eximenes es de aquells escriptors, que no tant se son fets célebres per las noticias que restan de llurs vidas, com per las obras qu'han llegadas. Aquellas ben pocas ratillas omplenarian si no fossen los duptes y qüestions despertadas per rahó de la mateixa falta de datos y noticias. Axis, donchs, arreplegant quant han dit los autors, y fentne un exámen, vegém lo que pot donarse per cert de sa desconeguda vida.

En primer lloch se presenta una dificultat, un gran dupte, respecte al verdader nom de nostre autor, puig que's troba escrit de las següents maneres: Ximenez (1), Ximenes (2), Ximenis (3), Eximenis (4), Eximeniz (5), Eximenez (6), Eximeneç (7), y Exime-

nes (1). ¿Quines, donchs, lo verdader nom? Molt difícil es resoldrer la qüestió; mes observis que las diferencias poden dividir-se en dos aplechs, una que comensa 'l nom en *Xi*, y altre en *Exi*. D'aquesta última manera, es com se troba en los manuscrits y quasi totas las edicions de las obras de nostre autor, y de la primera en los escriptors moderns, per lo que deu preferirse aquella. Las diferencias de terminació, son de poca importancia, y difícilment pot determinarse la verdadera, per lo qual, la que admeto es per que una ó altre devia seguir (2).

També se qüestiona sa patria. Pere Morlà (3), Vicens Justiniano (4) y Geroni de Zurita (5), sens donar cap argument, diuen que nasqué à Valencia. Altres al contrari, lo fan fill de Gerona (6), y en pro d'aquesta opinió concorren consideracions decisivas. Ha donat marge al dupte lo saber-se que passà quasi tota sa vida à Valencia; mes quan lo Consell d'aquesta ciutat li feu cert regalo de diners, com se veurà, li manifestà que no li entregava major quantitat per no esser permés ab los forasters (7); en diversas notias editorials de sas obras, se diu que era català; y per últim en ellas se llegeix que era geroní (8); ab lo que queda probat quasi sens dupte la opinió última.

Ni l'any en que nasqué, ni lo que feu en sa infancia, se sab. Desde molt jove sembla que's trasládà à Valencia dedicant-se ab extraordinaria aplicació al estudi de las humanitats, filosofia y teologia, manifestant molt prest gran talent y decidit amor à la virtut. Enamorat de la vida monástica, prengué l'hàbit en lo convent de frares menors de San Francisco de Paula (9). Ab tant recomanables qualitats, ben aviat se féu conexer de la ciutat adoptiva per sos sermons, confessions, consells y altres bonas obras, axis com també en molts fets de solemnitat.

Son talent emperó, no 'l dexava estar satisfet ab la ciencia adquirida: desitjava arreplegar majors conexements, que sols una universitat podia donarli. Per' axó posà gran afany en accontentar aquesta idea

(1) Entre altres llochs, principalment: Gaspar Escolano, *Historia de Valencia*; Pere Salazar, *Crónica y historia de la fundacion y progresos de la provincia de Castilla de la orden del bienaventurado P. san Francisco*; Vicens Ximeno, *Escritores del reino de Valencia*; Francisco Vidal, *Historia de la portentosa vida y milagros del valenciano apostol de Europa san Vicente Ferrer*; Bobadilla, *Política para corregidores y señores de vasallos*, lib. III, cap. 7, n. 39.; Francisco Dlago, *Anales del reino de Valencia*; Villanueva, *Viaje literario á las iglesias de España*; etc.

(2) Pere Augusto Morlà, *Utriusque turis emporium questionum in usu forensi admodum frequentium*; Cambollu, *Ensayo sobre l' Historia de la literatura catalana y altres*.

(3) Joan de San Anton, *Bibliotheca universa Franciscanorum* y també en l' epitafi que hi ha sobre sa tomba en Perpinyà.

(4) Entre altres llochs se troba axis escrit en las següents edicions de obras de nostre autor: *Pastoralis*, Valencia, 1495; *Llibre de las donas*, Barcelona, 1495; *Scala dei*, id., 1494; *Llibre dels Angels*, id., 1494.

(5) Entre altres, en la *vida de Christo*, manuscrit que's conserva en la biblioteca vulgarment anomenada de Sant Joan de Barcelona.

(6) En lo *Confesional*, manuscrit de la biblioteca de Sant Joan de Barcelona; en la *vida de Christo*, de la bib. Real de París (número 7.008); en la *Scala dei*, de la Real de Madrid; y en la *Contemplació* que's conservava entre los llibres de la reyna Maria de Sicília y Aragó: además axis ho escriuhen, Pauli Paris, *Ses manuscrits*; Francois de la *Bibliothèque du Roy*; Pere Miquel Carbonell, *Crónica de España Ans así no divulgada*, cap. 2; y Hoefer en son diccionari biogràfic universal.

(7) En lo *Llibre dels Angels* y *Scala dei*, mm. ss. de la bib. de Sant

Joan de Bar.; en lo llibre dotze del *Crestidá*, Valencia, 1484; y en la *vida de Christo*, m. s. de la bib. Real de París. (n. 213).

(1) En lo *Cercapou* m. s. de la bib. de Sant Joan de Bar.; en lo *Llibre dels Angels* de la bib. Real de París (n. 6, 846) y la mateixa obra y lo *Pastoralis*, m. s. de la de Madrid.

(2) En los segles XI y XV, se troban en Catalunya alguns noms de Eximenes.

(3) *Utriusque juris emporium, in epistola ad lectorem*.

(4) Vida de Sant Vicens Ferrer.

(5) *Annals de Aragó*.

(6) Torres Amat (Diccionari, p. 674.), Espanya Sagrada (t. 44, p. 235.), Nicolau Antonio (bib. vet. t. 2, l. IX, cap. VII, n. 352) Escolano (Hist. de Valencia, lib. 5, cap. 7, n. 5.), Salazar (Crónica de la provincia de Castilla, lib. 2, cap. 23, p. 128.), Vicens Ximeno (Escriptors, de Valencia, t. 1, p. 17.), Francisco Vidal (Vida de san Vicens Ferrer, p. 56, col. 1, n. 81.), Joan de San Anton, bib. franciscana, t. 1, p. 448), Wadingo, *Annales Minorum*, t. 9, p. 322, n. II (suplement del P. Anton Mellissani de Macro y p. 320, n. II.), Galia cristiana (t. VII, col. 1,061), Cambollu (Hist. de la lit. catalana (Gay Saber, n. XXXV., § III) y Fabricius.

(7) Escolano, Hist. de Valencia, lib. 5, cap. 7, n. 5. y Francisco Vidal, Vida de san Vicens Ferrer, p. 57, col. 1, n. 81).

(8) Escolano (Hist. de Valencia, lib. 5, cap. 7, n. 5), fa constar que 'l matex Eximenes ho manifesta en diversas parts de sas obras. En lo manuscrit del Tractat de viurer justament qu' existex en la bib. Real de París (n. 7.800) al portar lo nom del autor, estampa *Ximenes fra menor de GERONA*.

(9) Nicolau Antonio axis ho diu, y de la majoria dels autors que parlan de la vida de 'N Eximenes, axis se despren; mes En Torres Amat, assegura que hont prengué l'estat religiós, fou en lo convent del matex orde establert à Gerona.



per ell tant desitjada; mes com tal volta no era sobrat de riquesa, lo Consell de la ciutat lo subvencioná ab 20 florins d'or, per anar á una universitat de fama reconeguda. En l'acort, lo Consell explicava que 'l regalo era per rahó de las despuntants qualitats de N' Eximenes, y per los molts serveys que á la ciutat prestats havia, y que si no li feya major almoyna, era porque la ley, determinacions y costums en contra no ho permetian ab los forasters, y en aquestas cosas per ningú se feya dispensa, encara que 's tractás de persona de tant elevadas prendas com las suas de las que molt agraht n' estava (1).

Ni se sab á quina universitat aná á cursar, ni quant temps duraren sos estudis, sols sí, que de retorn á Valencia, desempeñá la càtedra de sagrada teologia en son convent.

Aquí comensa un' época de treball continuat per nostre Eximenes, que forma la mes principal y profitosa de sa vida. Ademés de las ocupacions que li portavan l' aula y son estat eclesiástich, se dedicava á escriur las innumerables obras qu' ha llegadas y á donar altres mostrars de sa estensa erudició y espantosa activitat. Tot axó li portá gran conexensa, y li valgué l' estima del sabis y poderosos de son temps. Benvolgut en la cort dels reys d' Aragó, trobá en ella protectors decidits; causa d' algunas de sas obras y d' algun càrrech que desempeñá prop los monarcas.

Son primer amich cortesá fou En Pere Dantés, mestre racional de Joan I y altres reys, á instancias del qual escrigué en 1382 (2) *lo llibre dels Angels*, y posteriorment *la vida de Christo*. També trobá protecció en lo marqués de Villena, l' Alfons, net de Jaume II, en pago de la qual li dedicá en 1385 lo llibre dotzé del *Crestid*, lo més notable d' aquesta obra, que sembla impossible, pogués acabar la vida d' un sol home.

Entre los prelats de l' Iglesia trobá igualment N' Eximenes, amichs y protectors, puig que á més de lo que se dirá á la fi d' aquestas notas biográficas, cal fer observar que, una obra qu' escrigué en llatí, titulada *Pastoralis*, la dedicá á Hugo, bisbe de Valencia, á quals instancias pot ser l' havia composta.

No foren sols hòmens los protectors de nostre Eximenes: damas de la mes alta aristocracia, y fins la mateixa reyna María, protectora de las ciencias y de las lletras, l' estimularen á compilar tractats. Na Sanxa Ximenes de Arenós, comtesa de Prades, li demaná un llibre piadós, y ell, per complaurerla, li regalá, escribintlo expressament, *el llibre de las donas*. Lo matex passá ab la reyna María, á qui per

igual motiu, dedicá la *Scala Dei* y altres obras, qu' ella guardava cuydadosament en sa biblioteca.

Del prólech de la *vida de Christo*, se desprén qu' N' Eximenes fou orador del rey Martí encara que 'ls autors de sa vida no diuen que abandonés sa patria adoptiva, sa càtedra y son método de vida sempre retirada y estudiosa.

Fins als últims temps de la vida de N' Eximenes sols se troba lo següent fet. La ciutat de Valencia tenia en sos furs antichs, concedida la verdadera llibertat d' ensenyansa, puig qualsevol podia sostenir escolars, ensenyant com volgués la gramática, medicina y 'ls drets civil y canónich, y en virtut d' ella lo Consell sostenia un estudi. Á últims del segle (XIV), sens que 's sápigá encara per qu' 'l bisbe posá pres al director Pere Costa, ab lo que 's mogué tal avalot, que encara que 'l Consell lográ la llibertat del prés, s' establiren per despit diverses escolars seglars y eclesiásticas, que 's feyan cruel guerra. Planyentse d' axó, personas pensadoras idearen reunir las totas en un sol col·legi, á fi de donar mes unitat á la ensenyansa y acabar las disputas dels mestres. Lo Consell acceptá l' idea, y demaná que 's proposessin las bases pera posarla en práctica. Se 'n presentaren algunas, mes sens resultat. N' Eximenes, que tal vegada era un dels qu' instigavan l' unitat de l' ensenyansa, ab unió de sos amichs Pere Catalá, Francesch Tallat y Salvador Ferrando, presentá als 27 de setembre de l' any 1399, un projecte d' estatuts que per desgracia no s' ha pogut trobar, per mes que ab afany hagi sigut buscat (1).

Aquesta era la vida que fins llavors havia fet N' Eximenes; vida de retiro y d' estudi, sens cuydarse ni de la política, ni de las bregas religiosas que llavors tenian lloch en Europa ab motiu del cisma que portava dividida á l' Iglesia católica. Mes al arribar á aquest temps nostre humil savi cambia de fesomia, diguemho axis, y si fins llavors havia fet vida exemplarment retirada, ara entra á pendrer part en la qüestió religiosa, instigat per un de sos mes íntims amichs y amich de infantesa, lo després sant, Vicens Ferrer. Foren moltes las personas que fins llavors indiferents en ditas qüestions, sobre tot en Espanya, hi prengueren part ab motiu de la elecció de un nou papa, l' espanyol Benet XIII, altre dels tres que 's disputavan la suprema seu de l' Iglesia, y tant mes se dexá l' indiferencia, ab motiu del siti que posá l' rey de Fransa al nou papa en son matex palau, del qual lo deslliuraren valerosament los catalans.

La primera mostra de la nova vida de N' Eximenes se trova al arribar á l' any 1403. En éll, se promogué una expedició per acabar d' una vegada ab las correrías dels turchs que tenian en constant alarma las costas de Valencia, y essent d' ella l' ánima Benet XIII, comissioná per prepararla á N' Eximenes y al bisbe Doliense (2).

Mes senyalada distinció rebé del papa tres anys

(1) Francisco Vidal, en la vida de S. Vicens Ferrer, pág. 57, col. 1.ª, n. 81, dona la noticia del text, ab ocasió de parlar de un donatiu de la mateixa classe que 'l Consell de Valencia, feu á dit Sant, gran amich de N' Eximenes, porque pogués anar á l' universitat de Lleyda, lo qual tingué lloch als 22 desembre de 1387. Vicens Ximeno (*Escriptores de Valencia*, t. 1, pág. 17) també dona la noticia al parlar del escriptor Fr. Joan Monso, qui ab donatiu semblant aná á la universitat de París. Ara bé, á quina de las dos universitats de Lleyda ó París, aná nostre autor?

(2) Notis que 's la primera fetxa certa que de la vida de N' Eximenes, pot donarse.

(1) Villanueva, *Viaje III*, t. II.

(2) Wadingo, *Annales minorum*, t. 9, pág. 259, n. III: Id. página 222, n. II. (Suplement del P. Anton Melissani de Macro): Id. pág. 320, n. I y II.



després, puig que 'l nombrá administrador del bisbat d' Elna (1) que poch feya havia quedat vacant per mort del que l' obtenia. Concorregué després N' Eximenes al célebre concili de Perpinyá de 1408, convocat per Benet XIII, á conseqüència de no haver tingut efecte la unió que semblava havia d' haver en l' Iglesia al ésser elegit á Roma Gregori XII. Acabat lo Concili, Benet XIII féu molts nombraments d' alts dignataris eclesiástichs, y recordantse de la gran saviesa y virtut de N' Eximenes, li doná en propietat la seu bisbal d' Elna (2), y lo títol de patriarca de Jerusalem, en el qual fôu consagrat per lo cardenal bisbe de Vich, al 15 de desembre del mateix any (1408) (3).

Poch temps pogué disfrutar aquestas dignitats. Aquella nova vida de moviment y tráfeh, sens dupte anava consumint una existencia sols nascuda pèl repós y l' estudi, y axis es que trobantse á Perpinyá, caygué fortament malalt, de resultas de lo que passá d' esta vida al altre lo dia 23 janer de 1409. Son cos fou tancat en una modesta caxa y dipositat en lo convent de son orde religiós de la ciutat hont havia aclucat sos ulls. En 1623, volguentse honrar sa memoria se trasladaren als 17 setembre, sos restos á un magnífich sepulcre daurat y suspens, al qual se grabá la següent inscripció:

*D. D. Franciscus Ximenes ordinis Minorum, episcopus Helvensis et patriarcha Jerosolymitanus obiit die 23 Januarii 1409. Huc est translatus die 17 Sept. 1623 (4).*

Es indisputable que morí en lo cisma, empero sa memoria ha sigut respectada, per mes que 'n los últims anys de sa vida hagués prés part activa en la qüestió religiosa. Es mes, no sols se 's respectada sa memoria, sino que los autors que d' ell parlan nos lo presentan com exemple de virtuosa y santa vida.

## ¡POBRE TERESA! (\*)

### I.

Mireu quin pilot de gent  
Devant de la porta aquella...  
Mireu com están plorant  
Les ninetes de sa terra.

(1) A mes de manifestarho diferents autors, consta també per sas obras.

(2) Mr. Pauli París, nega que fôs bisbe d'Elna, apoyantse solzament en que no consta per sas obras, lo qual no passa de ser una prova negativa, sens forsa, puig consta en lo epitafi, y ho consignan tots los autors.

(3) Lo haber obtingut aquest nombrament de Benet XIII, que després fou declarat anti-papa, ha sigut causa de que alguns l' anomenessin *pseudo patriarcha*.

Se 's mogut un dupte respecte al patriarcat que 's doná á N' Eximenes, puig que alguns autors asseguran que fou lo d' Alexandria en contra de la opinió exposada en lo text. Están conformes ab aquesta: l' epitafi, la Vida de Christóms. de la bib. Real de Madrid, lo ms. del *Cercapous*, Pere de Salazar, Pere Morlá, Joan de San Anton, Lluch Wadingo, Anton Melissani de Macro, los autors de la *Galla Cristiana*, Francisco Gonzaga, los editors de la *Scala Dei* (Bar. 1494) y altres sostenen la opinió contraria, ó de que N' Eximenes fou patriarca Alexandrí, los editors del llibre I y XII del *Crestiá*, Torres Amat, Nicolau Antonio, Gaspar Escolano, Cambolliu y algun mes.

(4) *Galla cristiana*, t. VI, col. 1061.

(\*) Traducció del romans que ab lo mateix títol escrigué en astellá mon estimat amich en Ricardo Sepúlveda.

Escolten tots lo que diuen:

«Ahir se morí Teresa,  
«La mes bonica del poble.  
«Era tan bona, tan tendra!  
«Ja no la vorem jamay,  
«Ja no parlarem ab ella,  
«Perque van á soterrarla  
«En lo fossar de la iglesia.»  
Mireu als homens fidels  
Agenollats damunt terra,  
Aixecar á Dèu son prech,  
Per l' ànima de Teresa,  
Mentres que la trist campana  
Per la seua mort se queixa!...  
Mireu á lo cel; qué trist!  
Mireu la terra; qué seca!  
Mireu en los ulls de tots  
Reflectir la cruel pena  
En les llàgrimes amargues  
Qu' están plorant per Teresa.  
Mireu les flors musties com  
El buf de lo vent oreija,  
Y el sol desat entre boyres  
Desapareix ab tristesa,  
Sols per no il·luminar morta  
Á tan hermosa nineta!  
Mireu la riera que corre  
Al peu mateix de sa reixa;  
La pobre ja no murmura  
Perque 's va secant de pena!  
Y ni el oreig se atrevix  
Á creuar per l' arboleda,  
Ni afinen sos dolços cants  
Les aus,—perque 's cosa certa  
Que les aus enjamay viuen  
Ahont sol viure la tristesa.—  
Ja no ballen les minyones  
Ab el faldellí de seda,  
Puix del poble l' alegria  
S' en vá de vergonya plena,  
Y tot pareix que hatja mort  
Desde que morí Teresa.

### II.

Mireu... van á soterrarla;  
Va la gent darrere d' ella,  
Derramant amargues llàgrimes  
Y llançant sospirs de pena,  
Y hasta 'ls ciris que il·luminen  
Sa caixa, ab llum molt grogenca  
També reguen el camí  
Ab ses llàgrimes... de cera.  
Ja apleguen al cementeri...  
Ja la soterran en terra,  
Y el pobre fosser molt trist  
Figura un envà de pedra  
Que va amagar pera sempre  
El cadavre de Teresa!

### III.

¡Tot acabá! Ja la gent  
Poch á poch el fossar deixa,  
Llançant sospirs de son pit  
Y deixantme ab ma tristesa,  
Quan jo per ella vivia  
Y me muir ara sins' ella.  
Mireula: demá tal volta  
Quan el nou dia amaneixca,  
Y lo sol sinse cap núvol  
Done sa llum á la terra,  
Y canten els aucellets,  
Y jemegue l' arboleda,  
Y torne assi l' alegria,  
Y murmure la riereta,  
Tal volta demá ningú



S'enrecorde de Teresa,  
 ¡Que tot en lo mon acaba  
 Y mor molt prompte la pena!

Tan sols jo que per sa mort  
 Estich ab la vida en guerra,  
 Damunt mateix de sa fossa  
 Que de mos ulls el plor rega,  
 Passaré les llargues nits  
 Resant per l'ànima seva;  
 Y mentres alegres ballen  
 Les ninetes de sa terra,  
 Y ninguna s'enrecorde  
 De que s'hatja mort Teresa,  
 Jo esperaré á que la mort  
 Me ferisca ab sa mà freda,  
 Mirant á Teresa... morta  
 Ab una agonia lenta;  
 ¡Que tot en lo mon acaba  
 Mes no acabarà ma pena!

JOSEPH F. SANMARTIN Y AGUIRRE.

### UNA CASETA Á SANT GERVASI.

La felicitat es relativa, y per més qu' en est món l' un se mor de enveja per l' altre, bó es creure que si ningú 's mogués de son cercle y tothom acomodés sas necessitats á l' esglahó que li pertany en la escala de la Societat, la ditxa fora una veritat per tots. Pero no es aixís: l' home may está content de lo que té y trevallà anhelosament pera atrapar lo que veu més lluny del alcans de sa mà, y sols quan ho logra es quan reposa, mes esta calma dura tant com tarda á satisferse del nou goig, y altre volta comensa son desitg, y altre volta no 'l deixa sossegar sa ambició; y aquesta necessitat de mudar que l' home si imposa, ó est anhel may prou satisfet que deu esser per força condició nostra, es moltes voltas convenient. Si l' home trovés la felicitat en lo que posseheix, s' admiraria al bres de son goig y matant una ambició lleigítima, pe 'l bè de la Societat, aborriria 'l trevall, únich medi de mellorar las condicions de la vida; l' ambició, donchs, en est sentit, per mes que sia una llástima per alguns, es una necessitat per lo avançament del género humá.

Pero com no hi ha regla sens escepció, ó mes ben dit, com cada escepció es una regla nova, per lo camí del món, troveu sers que, sens poguer privarse d' esser envejats, estan contents de lo que tenen y sols trevallan per la costum y pera servir est mateix content de que gosan.

Á un home qu' os demani una sola condició, única que li manca pera esser felis, satisfeulo y es ben segur qu' ell trovará motiu al cap de poch temps d' haver dit *sò ditxós* pera justificar un altre desitg; la naixensa d' un fill ab qui no contava, l' engrandiment d' un negoci per no anar tan just, las exigencias mateixas de la nova Societat que freqüenta des lo moment que os diguè *ja ho tinch tot*, qualsevol cosa, en fi, justificará sa nova ambició.

Jo he conegut fadrí sabater que tota sa enveja, tot lo que desitjava atrapar en est mon, pera que après no li raqués lo morir-se, era poguer menjar-se sens té nir deutes un gall per Nadal y passar sens atrassar-

se los dias de Pasqua á Montserrat; ab tanta bona fé, esperava 'l pobre home aytal fortuna, qu' un de cor demanava á Dèu fos servit complaurel. Donchs bè, aquell sabater, d' esglahó en esglahó, ha passat sens adonarsen per lo cimbral de sas envejas y avuy se trova essent un home de negoci dels qui se 'n fa més cas, y tenint bonas casas en tots los punts ahont lo món comercial té sa aristocracia; está cansat de viatges y festas, y 'l veureu tot lo sant dia capficat en son despatx; y mentres llegeix un telégrama, dona tres audiencias y calcula un negoci que li pot dar 'l vint per cent; lo cridan pera dinar y no ho sent; venen los nens del col·legi, li fan l' amistat y no s' en adona; vol donar un recado á sa esposa e hi envia al mosso. Fa tanta llástima, que fins un dependent que guanya un regular sou, fa poch dias, y qu' avans no l' havia somiat mellor, fa: *quí tingués la meytat de l' amo, no voldria mals de caps: ¡so tan pobre!* mentres un altre que está baix las ordres d' est espera ab ansia que s' en vaja del despatx pera atrapar son lloch; es tant pobre també!

Mès com he dit qu' al costat d' aquestas generalitats s' ofereixen altres reglas topo, sens volguer, ab lo senyor Manel.

Lo senyor Manel, rasant als cinquante anys, vermell de cara, de carns frescas, es un granè del Born, propietari d' una botiga acreditada per lo antigua y d' una caseta á Sant Gervasi. Dientvos que 'l senyor Manel es un dels primers qu' al estiu surten en mànegas de camisa y arrebossadas á llegir 'l diari fora la porta mentres qu' al jirarse d' esquena pera arreglar la cadira vos ensenya uns elástichs qu' en forma de creu trevallan per ferli arribar los pantalons á l' aixella, vos lo haureu imaginat grás y ab més ventre qu' altre cosa, y si os faig saber la alsaria notable en que 's trovan las sanallas d' arrós, monjetas, blat de moro y bessas de sa botiga, m' hauria escusat de dirvos que tè tres fills prou entremaliats pera abocarho tot á terra, si es cas qu' hi arribessin.

Aquet granèr, donchs, es un dels que forman regla nova. Ell se creu felis y ho es relativament: ignora si hi ha algú qu' essent mes pobre qu' ell, l' enveji, pero tampoch nota á certs ricatxos qu' l' miran per sobre la espatlla quan li parlan. May ha dit: trevallo pels fills, perque 'l que fa avuy feya ans que Dèu fos servit donarnhi; no sel' ou queixar del temps; per ell lo guany es poguer anar passant, y, apar del goig que li proporciona la familia, trova com á recompensa, als sis dias de trevall passar lo diumenje á la caseta de Sant Gervasi.

Lo granèr ignorant de lo qu' es ergull y poch ficsantse en si fa més ó menys rich, en si un se dona més ó menys to, quan parla de sa propietat, may l' anomena *torre*; sempre diu *anem á Sant Gervasi, venim de Sant Gervasi*; y per mes que la caló apreti, per més que fassi de moda deixar las comoditats de Barcelona, ell sols passa una nit á fora quan venen duas festas plegadas.

Las festas en sa casa comensan per la vigilia: tot es fer preparatius y compondrer las cosas, perque en la caseta, en sa previsió la tè tan desguarnida lo senyor Manel, que si algun dia, vos hi convida, prou



vos creureu qu' us porta a una casa per llogar, avans qu' al siti de recreo d' un menestral.

L'endemà ja 'l teniu llevat ab lo soroll dels carros de las pagesas; surt de casa, cap a la pescateria ahont no tarda molt en decidir-se per un llus de terça y mitja mes viu qu' aprenent que menja a la casa. Lo peix y las postras són las sorpresas qu' ell guarda sempre per sa muller. Esta prou veu un mocador de pita que lliga quelcom, y fins se 'l mira sens tocarlo, cosa estranya en una dona, y acontentant-se ab mitjriure, rés gosa a preguntar perque en la felicitat d' est matrimoni ella espera com se veu, ja avisada esser sorpresa per son marit, tant, que quan son a cuynar, com si no 's contes ab rés més qu' ab lo que du la minyona fa tota ressentideta ab ella mateixa: *¡malviatje jo que volia passar per la pescateria (remarcant esta paraula) me n' hi ben descuydat.* —*Si, eh?* fa ell com preparant mes be 'l terreno pera deixar anar la sorpresa. *¿Qu' haurias comprat? ve-yam.* —*¿Que 't diré jo?* —*Un llus, eh? Un llus.* Noya, diu ell, cridant a la minyona. Esta, mitjrient y mirant de regull, acostumada a aytals sorpresas está fora la cuyna aixugant un gabinet y escoltant dissimuladament; al oure cridar, fa: —*¿Qué mana?* —*Ves que m' hi descuidat damunt de la taula?* Ay, ay! un llus! Un llus! fa la muller tota sorpresa, y corre y l' agafa com si fos un present de boda. Lo graner riu que riu d' eixa sospresa; lo fa tan felís a n' ell aquell llus, gosa tant ab esta admiració infantil de la muller, qu' en va es que vulgau oferirli en cambi de son goig tot lo que 'l mon t' ab més preu. Y escenas com aquestas tan tendres, tan naturals en l' home qu' ab ellas sols gosa, y que tan ridiculas las trobaria qui las pegui per un altre cantó, se repeteixen molt sovint.

La porta está amanida pera rebre la clau y l' amo ha dit sis cops a la minyona que no 's descuydi res. Tots passen endavant. Aquesta carregada com un bastaix ab lo cistell, dintre 'l qual la mestressa ab sa práctica ha fet cabrehi tot lo parament d' una cuyna, segueix ab la resignació del que está condemnat a dir sempre: *¡qué hi farem!* y tot passant per devant del cansalader, la minyona d' est, qu' está sentada a la porta, per lo mateix que tothom, fins en la condició mes humil t' qui l' enveja, pensa: *ditxosa aquesta que la fan anar a la torre.* La del graner li dona una mirada ab lo bon dia: aquella mirada vol dir: *ditxosa aquesta que no la fan anar a la torre.*

La familia del senyor Manel t' el vici fatal per la qui porta 'l cistell d' anar sempre a peu y com aquell t' molta catxassa, des lo moment que posa 'l peu a Sant Gervasi s' atura tantas voltas com coneguts trova, y 'l graner coneix y trova a tot lo vehinat. Prou vos ho dirán los sechs del bras de la minyona produhits per cada volta de mudá 'l cistell.

Quan s' arriba a la caseta l' amo ja 's despulla, 's posa un barret de palla d' amples alas, pantalons de dril, espadenyas y ab mànegas de camisa 's presenta a sa muller. Est es lo seu trajo y ab lo cual se trova vivint una altre vida y respirant l' atmósfera d' una altre societat.

En tant que la minyona encen foch, marit y mu-

ller se passejan pel jardí, meravellant-se de lo grosas que 's fan las monjeteras y de lo poch bè que va una dalia criada entre un planté d' alls.

Lo graner amaneix una eyna y gosant-se ab las caricias del sol, ja 'l teniu passant tot lo que tarda 'l diná en courers remoyent la terra: per aixó es sens dupte que sempre 's trova mellor lo que 's cull a casa.

Com se veu, donchs, ell passa las mellors horas del dia subant; suha sa muller al esmentar qu' a la hora del dinar s' han deixat lo més precís a Barcelona; suha la minyona perque per oblit dels amaniments no pot presentar la vianda com desitja y suhan los noys corrent pe 'l sol: de manera, qu' una part de la felicitat la trova esta familia en poguer dur las camisas enganxadas a la pell.

Lo diná preparat, l' amo dona 'l cop de mà a la cassola. La casualitat vol que l' arrós que fá 'l senyor Manel sia sempre salat ó dols, quan no es agafat ó t' massa aygua. La canalla está ab los pitets posats, lo graner ha tirat duas galledas d' aygua molt fresca pera ferhi tornar lo ví, y quan menys s' ho pensa la cassola ja es a taula. A la vista d' ella lo senyor Manel reb una gran satisfacció, admira per llarch rato sa obra y diu: *me sembla que l' hauré encertat;* per fi 's decideix a agafar el plat de sa costella, y ab la cullera grossa com si li raqués trencar la crosta que forma l' arrós, va prenent de las voras: a la primera cullarada ja pregunta si 'n volen més.

Quan tots sen' han posat, marit y muller prenen los primers grans y tot paladejantlo abdos, se miran sense veurers y fan a l' hora: massa dolç, l' un; l' altre: massa salat. Devant aytal discordancia de parers tornan a probarlo, y llavors l' un dona la rahó a l' altre, ab lo que resulta tampoch estar d' acort, més la minyona cridada tercer en discordia diu que 'l trova al mellor punt, a fi de que no donant la rahó a ningú justifiqui lo que 'ls dos volen, qual falló sens cap mica d' esforços es cregut y corroborat per tots al acabar lo primer plat.

Al esser a servir 'l llus, l' amo troba ocasió pera dir del modo com l' ha comprat, y fins conta alguna coseta de la vida privada de la peixetera, a qui ell coneix de molt jove, si es una que en aquell temps se vadirsi tenia 'l seu marit pres per contrabando, pero es més de creure que va esser per la mort aquella del portal de Mar, de la que prou s' en va parlar, la mort aquella que va defensar lo nebot d' una coneguda del graner, aquella pentinadora que daba tants escándols al carrer dels Flassaders: aixó era tot just quan ell va fè obras a la botiga per la humitat que tenia al menjadó, y aixis segueix acompanyant d' aytals fets històrichs al llus qu' un se 'l menja ab una altre gana, y fins hi troba un altre gust. Per lo demés, com qu' al graner may li agrada fugir de la conversa, acaba dient com de tan viu qu' era 'l peix no volia deixar pesarse de cap de las maneres.

Mentres las criaturas s' en van a jugar, marit y muller ab tota catxassa y menjant-se una a una las mollas del paper del tortell qu' han servit per postres, tenen la conversa de sobre taula mes pacífica qu' os podreu imaginar. Lo marit conta alguna cosa passada y ella tipa d' arrós y de ressol deixa caure



l cap y queda adormida. Lo granèr, com á cosa molt natural, quan la tè en est estat, y coneixent qu' es lo mellor de la dona per lo marit que te de fè alguna cosa d' importancia, se fa portá 'l diari de la butxaca de la levita y llegeix la *gacetilla* y alguns anuncis; únicas cosas d' importancia que per ell portan los paperots.

Per no perdre la costum y á fi de que 'l dia no s' en vaja sense veurels suhar de nou, quan ella 's desperta ell para 'l llegir y en tant qu' est ompla 'l sefreix pera regar las plantas, exércici al qual se dedica 'l senyor Manel, y que sens ell se trobaria malament tota la setmana, aquella ajuda á la minyona, que en va s' esforça en fer creure á la mestressa que l' anar á fora no porta mes comoditats qu' un cansament per part de tots; mes ella la deixa dir; perque ¿qué saben las minyonas de certas cosas?

Entra bufant lo marit á la cuyna, y presentantse hèroe á sa muller fá, tot quadrantse: *cinquanta tres*; la muller, que rentava 'ls fogons se para, se gira y creuhant las mans ab mirada esperverada fá: *¡que m dius!* Lo nombre 's refereix á las galledas qu' ha tirat, la exclamació vol dir: es digne d' esser mon espós: ella no ha trevallat menys en la cuyna.

L' hora d' *anar avall* ja es arribada y, com de costum, trovan qu' es massa tart. Barrada qu' es la porta, ab lo mateix ordre que s' ha vingut s' entorna cap avall la comitiva.

Á mitjant camí *ella* 's troba ja cansada, pero *ell* li diu que 'l fè anar las camas fa arribar lo menjar fins als peus y axí 's paheix: *ella* queda tan convençuda d' aixó que desseguida 's troba ab prou forças pera anar més que fos á Montserrat; pero un xich mes avall la minyona ja ha reposat cinch vegadas, y 'l noy petit no vol anar mes ab la *mama*. Ja tenim, donchs, al senyor Manel agafantlo y fentlo dormir en sos brassos que prou ocupats los porta ab lo mocador de las monjetas tendres y la toya qu' ha fet avans de marxar; resignat camina endavant, no sens jirarse sovint pera dir á sa muller que no s' aturi. Esta, tota tirada enderrera, puig se troba en lo cas en que las donas qu' hi entenen li aconsellan que no 's perdi per caminar, porta la mantellina desfeta d' un cantó, cayentli, y 'ls dos baylets á cada ma que, si l' un se repenja perque 'ls peus li arrossegan, l' altre plora que plorarás per que tè son y vol anar á bras.

Ab pena ó ab dolor s' arriba al Born: *ella* diu qu' está reventada: la minyona calla perque ho dona per cosa sapiguda. Aixó si, si lo cansalader los hi pregunta: *¿qué tal s' han divertit?* Molt, respon lo senyor Manel.

Obran la botiga, la minyona porta 'ls noys al llit; la mestressa 's deixa caure en un banch y l' amo trau una cadira, y ab mánegas de camisa, surt á pendre la fresca.

Y aquí teniu l' home felis. Pero més d' un dirá: ¿aixó es la felicitat? Ja li regalo. ¡Oh! la felicitat no es absoluta; lo granèr no la compren fora d' aixó, y no se la explica del modo que la volen los altres. Jo mateix si 'm fos possible esquinsar lo llensol que cubreix mon pervindre, y est fos la vida del senyor Ma-

nel, m' entristiria: es més, pot esser aborrriria 'l viure, perque no 'l comprench ab esta monotonia eterna. Ab tot, com no hi ha home felis ni desgraciat que no tinga 'l seu envejós, jo, per més que no m' avinch ab lo goig del granèr, voldria... tenir com ell una casetta á Sant Gervasi.

Francisco Manel Pau.

## CEGO D' AMOR.

Desd' aquell jorn, Margarida,  
qu' en los teus mos ulls fixí,  
ma mirada embadalida  
vehia arreu sols ta garrida  
imatge, qu' amor hi imprimí.  
Ara jo be podré di',  
puix no hi 'via altra claror  
per mí al mon que ta bellesa  
que morta tú, en ma tristesa  
¡m' he quedat cego d' amor!

FELIP PIROZZINI Y MARTÍ.

24 juliol 1873.

## TRADUCCIONS.

### LO CASCALL.

En altres temps jo n' era la flor de la son; mes lo dormir no basta ja al home pera ferli oblidar sos mals. L' home no vol mes dormir, es precis que somnie. Jo n' era l' oblit, ara só l' ilusió.

M' ha ferit al cor, y ha begut la sang que de ma ferida 'n sortia.

¡Ay! despres d' aquest dia no hi ha haguda pas mes per mí ni tranquil·tat, ni joia, ni benandansa.

Des que 'l meu tronch un poch s' alsa per sobre la terra, 'l ferro se m' acosta, forada mon sí, d' hont s' escapa 'l licor que causa las visions, exos llarchs ubriacaments del cap y del cor.

Des que l' home ha posat en mí sos llabis, la sev' ànima pren alas, dexa la terra.

Retórnas'en ab lo passat, ó s'enlayra cap al esdevinidor.

Se cerneix damunt lo recort ó damunt l' esperansa.

¡Hont es aquell temps en que cap al vespre 'm passejava per l' espay, dexant caurer ma llavor ignosenta sobre 'l front dels sers humans!

Cridava á mon entorn la dolsa son, filla del treball, mare dels apacibles ensomnis.

Á la mare adormida, mostrávali son infantó fresch y sonrisent; al petit 'orfe li feya véurer sa mare suauement inclinada sobre sos llabis pera darli sa benedicció ab un bés.

Ma vida passava ditzosa y tranquila, curta y raiosa com la primavera.

¿Quín fou lo geni malfactor que revelá á l' home l' existencia del filtre enclós dins mon sí, d' est filtre qu' es la causa funesta de la meva mort?

Mes, ¿per qué plánydrerme'n?



Só com lo poeta; 'ls homens li deuen llurs mes dolsas fruissons, las ilusions mes encisadoras, y ell es llur primera victima.

## LA ROSA.

BALADA ALEMANA DE HERDER.

«Jo veig desfullarse y morir totas las flors que 'm rodejan, y, no obstant, de mí sola diuen los homens que prompte 'm marcexo y que 'm cáich ab facilitat. ¡Ingrats! ¿No'us faig prou agradosa ma curta eczistencia? Y encara despres de ma mort ¿no dexo una tomba rublerta de dolsa flayre, medecinas y bálsams plens de vida y salut? Y á pesar d' axó sento cantar incessantment á mon entorn: ¡Ay! que prompte 's marceix y pèrt sas fullas la rosa.»—Axí 's planyia la reyna de las flors desde son trono, tal volta sentint per primera vegada lo efímero de sa hermosura.

Una nineta, sentintho, li digué:—«No t' incomodes axís ab nosaltres, hermosa flor, ni anomenes ingratitut á lo que es un eccés d' amor, lo desitg de nostra mes tendre sollicitut. Nosaltres, una per una, veyem morir totas las flors que'ns rodejan y ho considerem com lo fat de totas ellas; mes á tú, llur regina, te desitgem y pera tú aclamem l' honor de l' immortalitat. Per ço, quan veyem nostras ilusions desvanescudas, pronunciem una quexa ab la qual 'ns planyem per tú y en tú, Tota la juvenesa, l' hermosura y l' alegría de nostra vida las comparem ab ta eczistencia, y quan, com tú, las mirem desaparèixer, cantem tot suspirant: «¡Ah! ¡qué prompte 's marceix y pèrt sas fullas la rosa!»

A. T. DE C.

## ALS ROMANS (1).

Quo, quo, scelesti, mitis?

¿Qué feu, qué feu, malvats? ¿Per qué la destra torna á oprimir l' acer? ¿No están encar sadolls de sang latina mar y terra?

No es per á que 'l Romá embolque ab flamas los murs altius de la envejosa Cartago, ni per á que 'l Britá incólum devalle engrillonat la sacra via (2) Alegrat, Parth: la ciutat caurá als colps dels seus mateixos.

May, may, ni 'l llop ni 'l lleó ferotge devoran llurs especies.

(1) S' ignora la época precisa en que fou escrita aquesta entonada composició, ni quina es de las guerras cívils que en la época d' Horaci registra la historia romana, la que doná son argument. Segons Dacier, va endressada á Sextus Pompejus, fill de Pompejus Magnus, y á sos soldats, que havian romput lo tracte fet ab August. Segons altres, se tracta de la guerra entre Antoni y Octavi, y altres crehuen que de la sublevació de Brutus y Cassius, despres de las proscripcions del triumvirat. Sia com se vulla, la composició es digna del assumpto; mes ho fora sens lo rasgo fatalista que la termina, y no es aixó un carrech per al lirich, qui escribia com á home de son temps.

(2) César havia ja fet una algarada en terras Británicas, pero 'ls britans no foren subjugats fins al emperador Claudi.

¿Es furia cega la que vos empeny, es una força invencible ó bè son vostras culpas? Diguen... Callan, y lívida blancor pinta llur cara y l' estupor s' ampara de llur ánim confós.

¡Ah si! un fat malestruch arrastra als Romans: la sang ignoscenta de Remus pesa dessobre 'ls derrers nets del fratricida.

Trad. de JOAN SARDÀ.

## NOVAS.

Ab molt de goig vegerem en l' últim número de *La Revista Balear* ressenyada la reunió que, baix la presidencia del Governador d' aquella provincia, celebraren en Palma gran nombre de viticultors, viuyaters, comerciants y naugers, á fi de presservar l' illa de la terrible malaltia que ataca las vinyas de Fransa y allí nomenan: *Phylloxera Vastatrix*.

Creyem que 'ls hisendats y pagesos de Catalunya y principalment l' Institut Agrícola de sant Isidro, al igual dels mallorquins, ficsarán los ulls en aquest assumpto de tanta trascendencia pera nostre país.

El sumari de l' últim número de *La Ilustracion española y americana* es 'l següent: Revista general; por D. Peregrin García Cadena.—Nuestros grabados; por D. Eusebio Martínez de Velasco.—Una expedicion á Lisboa y Oporto (continuacion); por D. Modesto Fernandez y Gonzalez.—Correo de Viena; por Don F. Erosecá.—Los Listos; por D. José Gonzalez de Tejada.—Medida de las distancias celestes; por D. Manuel Baturone.—El nene (Poesía); por D. Eusebio Blasco.—El alba en su reja; por D. Antonio Fernandez Grilo.—Bibliografía.—Del tratamiento de las fiebres.—Correo de la Moda de París.—Anuncios.

Entre 'ls grabats descollan un magnífich del malaguanyat brigadier Cabrinetty; *La siega de las mieses*, tipos y costums d' Aragó, y 'l claustre del monastir de Poblet.

Un conegut escriptor está acabant una comedia en tres actes titulada *Lo plat de plata*.

Estimariam de l' Empresa del teatre de Novetats dongui un poch mes de preferencia á las funciones catalanas, ja que tan bona acullida troba nostre teatre entre aquell públich.

*Lo secretari de la Redacció*, ÀNGEL GUIMERÀ.